

Етнополітологія та етнодержавознавство

УДК 323.15(=512.145)(477.75):328.182

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18918631>

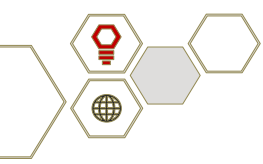
**Політична участь в системі публічної влади України
кримськотатарського корінного народу після окупації Криму**

Климончук Василь Йосипович,
професор кафедри політичних наук
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-0257-3481>

Юксель Гаяна Заїрівна,
професор кафедри журналістики
Таврійського національного університету імені Володимира Івановича
Вернадського, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-0894-7544>

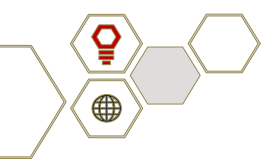
Прийнято: 18.02.2026 | Опубліковано: 28.02.2026

Анотація. Статтю присвячено дослідженню політичної участі в системі публічної влади України кримськотатарського корінного народу в умовах тимчасової окупації Криму. Основна увага зосереджена на ролі Курултаю та Меджлису як ключових інститутів самоврядування корінного народу, що забезпечують колективне представництво, мобілізацію та захист прав корінного народу в складних умовах, пов'язаних з російсько-українською війною. Метою роботи є комплексний аналіз функціонування цих інституцій у сучасних обставинах та визначення проблем правового й інституційного забезпечення їх діяльності. Методологічну основу дослідження становлять інституційний та порівняльно-правовий підходи, що дозволяють розглянути

Курултай і Меджліс, як форми політичного представництва корінного народу у співвідношенні з міжнародними стандартами прав корінних народів. Застосовано елементи аналізу нормативно-правових актів України, а також підходи до вивчення політичної участі корінних народів в умовах окупації автохтонних територій. У статті встановлено, що Курултай виконує функції найвищого представницького органу кримських татар, формуючи стратегічні засади самоврядування та легітимізуючи політичну волю народу. Меджліс, діючи між сесіями Курултаю, забезпечує постійну координацію правозахисної, політичної та міжнародної діяльності кримськотатарської спільноти. Зазначено, що після 2014 року участь кримських татар трансформувалася у напрямі зовнішнього представництва, в тому числі і через державні інституції України та міжнародні механізми адвокації. Водночас наголошено на збереженні правової невизначеності та необхідності реалізації положень Закону про корінні народи України щодо офіційного статусу Меджлісу в українському законодавстві, що обмежує його інституційну інтеграцію у процеси прийняття рішень. В підсумку доведено, що Курултай і Меджліс залишаються системоутворюючими інституціями політичної суб'єктності кримськотатарського корінного народу. Подальші дослідження потребують розширення теоретичних рамок аналізу представницьких органів корінних народів України, а також розробки практичних моделей їх взаємодії з державою у процесі деокупації й післявоєнного відновлення.

Ключові слова: кримські татари, корінні народи України, політична участь, Курултай, Меджліс, окупація Криму, представницькі органи, публічна влада.

Political participation in the Ukrainian public authority system of the Crimean Tatar indigenous people after the occupation of Crimea

Vasyl Klymonchuk,

Professor, Department of Political Science

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-0257-3481>

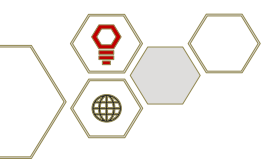
Gayana Yuksel,

Professor, Department of Journalism

Tavria National University named after Vladimir Ivanovich Vernadsky

Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-0894-7544>

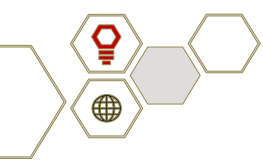
Abstract: This article is devoted to the study of political participation of the Crimean Tatar indigenous people of Ukraine under the conditions of temporary occupation of Crimea. The main focus is on the role of the Kurultai and the Mejlis as key institutions of self-government of the indigenous people, which ensure collective representation, mobilization, and protection of the rights of the indigenous people in the current conditions associated with the russian-Ukrainian war. The aim of the work is to conduct a comprehensive analysis of the functioning of these institutions in the current circumstances and to identify problems in the legal and institutional support for their activities. The methodological basis of the study is institutional and comparative legal approaches, which allow us to consider the Kurultai and Mejlis as forms of political representation of the indigenous people in relation to international standards of indigenous peoples' rights. Elements of analysis of Ukrainian regulatory and legal acts are applied, as well as approaches to studying the political participation of indigenous peoples in the context of the occupation of their autochthonous territories. The article establishes that the Kurultai performs the functions of the highest representative body of the Crimean Tatars, forming the

strategic foundations of self-government and legitimizing the political will of the people. The Mejlis, acting between sessions of the Kurultai, ensures the constant coordination of the human rights, political, and international activities of the Crimean Tatar community. It is noted that after 2014, the participation of the Crimean Tatars was transformed in the direction of external representation through Ukrainian state institutions and international advocacy mechanisms. At the same time, it is emphasized that legal uncertainty regarding the official status of the Mejlis in Ukrainian legislation remains, which limits its institutional integration into decision-making processes. In conclusion, it has been proven that the Kurultai and the Mejlis remain system-forming institutions of political subjectivity of the Crimean Tatar indigenous people. Further research is needed to expand the theoretical framework for analyzing the representative bodies of the indigenous peoples of Ukraine, as well as to develop practical models for their interaction with the state in the process of de-occupation and post-war recovery.

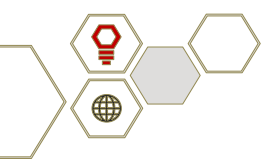
Keywords: Crimean Tatars, indigenous peoples of Ukraine, political participation, Kurultai, Mejlis, occupation of Crimea, representative bodies, public authority.

Постановка проблеми. Політична діяльність кримськотатарського корінного народу в умовах окупації Криму є реаліями сучасної української державності та міжнародної системи захисту прав корінних народів. Особливу роль у забезпеченні політичної участі кримських татар відіграють інститути внутрішнього самоврядування корінного народу – Курултай як найвищий представницький орган і Меджліс як його виконавча структура. Саме через ці органи кримськотатарський народ реалізує своє право на самовираження та захист колективних прав, що відповідає міжнародним стандартам. Проте після окупації Криму кримські татари опинилися в умовах політичної фрагментації між окупованою територією та материковою Україною, а Меджліс став центром політичної мобілізації у вигнанні. Попри ухвалення Закону України

«Про корінні народи України» у 2021 році [16], питання юридичного статусу Меджлісу як представницького органу досі залишається неврегульованим [5], що створює нормативну невизначеність щодо його участі у процесах прийняття державних рішень. Додатковим чинником є репресивна політика окупаційної влади, яка оголосила Меджліс «екстремістською організацією» [6]. У зв'язку з цим необхідним є науковий аналіз ролі Курултаю та Меджлісу як механізмів політичної участі кримськотатарського народу в умовах окупації та вироблення ефективних підходів до інституційного забезпечення їхнього представництва в Україні. Таким чином, актуальним є комплексне дослідження ролі Курултаю та Меджлісу як інституцій політичної участі корінного народу, оцінка їхнього нормативно-правового забезпечення, реального впливу на процеси прийняття рішень, а також вироблення можливих шляхів подолання виявлених проблем.

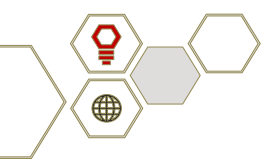
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження у сфері політичної участі корінних народів України засвідчують зростання уваги фахівців до проблеми інституційного представництва кримськотатарського народу. Так, Ю. Кобець та Н. Бліцер [3] аналізують правові аспекти оформлення статусу Меджлісу як представницького органу, наголошуючи, що до 2014 року його роль залишалася переважно дорадчою, без належного юридичного закріплення. Є. Реньов розглядає інституційні моделі політичного представництва корінних народів та взаємодію держави з кримськотатарським народом, тоді як О. Газізова[4] зосереджується на правовому захисті кримських татар в умовах окупації. Б. Бабін підкреслює значення міжнародно-правових механізмів деокупації, а Е. Барієв трактує Меджліс як інструмент міжнародної адвокації та мобілізації після анексії Криму. Історико-культурний вимір проблематики висвітлює Г. Абдулаєва[1] та Г. Бекірова[2] акцентуючи на розвитку Курултаю та ролі Меджлісу в національному русі. М. Малиновська підкреслює потребу у формалізації каналів представництва кримськотатарського народу в публічній політиці

України. Разом із тим у науковій дискусії відсутній однозначний висновок щодо оптимальних механізмів взаємодії держави з Курултаєм і Меджлісом у ситуації окупації та політичного тиску, що зумовлює актуальність цієї статті та її спрямованість на заповнення існуючих прогалин у знаннях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявний науковий доробок, низка важливих аспектів політичної участі залишається недостатньо дослідженою. Насамперед невирішеним є питання інституційної невизначеності представницьких органів кримських татар у системі публічної влади України, адже навіть після ухвалення Закону «Про корінні народи України» 2021 р. механізми офіційного залучення Меджлісу до процесів ухвалення державних рішень досі не закріплені. Особливої уваги потребує також аналіз трансформації форм політичної участі кримських татар в умовах окупації, коли органи самоврядування функціонують одночасно як інструменти внутрішньої мобілізації та міжнародної адвокації. Дослідження цих проблем є принципово важливим для розуміння того, яким чином Україна може забезпечити ефективну політичну участь кримськотатарського народу відповідно до міжнародних стандартів та національного законодавства. У межах цієї статті планується зосередитися на визначенні реальних механізмів впливу Курултаю та Меджлісу на сучасні політичні процеси, а також окресленні можливих шляхів інституціоналізації участі кримських татар у прийнятті рішень на національному та міжнародному рівнях.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз ролі Курултаю та Меджлісу як ключових інститутів політичної участі кримськотатарського корінного народу в умовах окупації Криму, а також визначення перспектив їх нормативного та інституційного розвитку в Україні. Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: охарактеризувати історичні передумови становлення Курултаю і Меджлісу та їх еволюцію як органів самоврядування кримськотатарського корінного народу; проаналізувати сучасний правовий статус і механізми

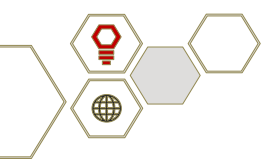

функціонування цих інституцій у контексті українського законодавства та міжнародних стандартів захисту прав корінних народів; визначити основні виклики та напрями вдосконалення політико-правових механізмів участі кримських татар у процесах прийняття рішень в умовах окупації та післявоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Курултай кримськотатарського народу є загальнонаціональним з'їздом корінного народу і виступає найвищою формою політичного представництва кримських татар [13]. Саме через Курултай реалізується колективна воля народу та забезпечується інституційне оформлення його права на самоврядування. Історично перший Курултай було скликано в Криму 9 грудня 1917 року. Протягом майже трьох тижнів роботи делегати ухвалили низку прогресивних для того часу демократичних рішень. Завершенням роботи з'їзду стало проголошення Кримської Народної Республіки, затвердження її Конституції та формування Директорії – національного уряду на чолі з Номаном Челебіджиханом. Як підкреслює Н. Бліцер, його політична позиція ґрунтувалася на ідеї рівноправності всіх народів Криму та спільного демократичного майбутнього [3].

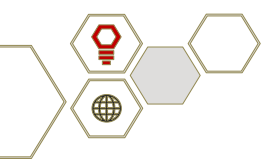
Історія скликань Курултаю охоплює як перший з'їзд 1917 року, так і відновлення діяльності в незалежній Україні: II Курултай (1991 року), III (1996 року), IV (2001 року), V (2007 року), VI (2013 року). Особливо важливим став VI Курултай 2013 року, вибори до якого проходили за оновленою змішаною виборчою системою на основі прямого голосування [10].

Термін повноважень Курултаю становить п'ять років. До компетенції Курултаю належить ухвалення основних нормативних документів, регламентів та положень, які регулюють функціонування Меджлісу, Центральної виборчої комісії, ревізійних і мандатних органів, а також порядок виборів і статус делегатів тощо. Рішення Курултаю мають обов'язкову силу для Меджлісу. Скликання сесій Курултаю здійснюється відповідно до

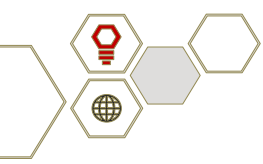
встановлених процедур: вони мають відбуватися щонайменше раз на два з половиною роки та ініціюються Меджлісом. Делегати обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Їхні повноваження набувають чинності після затвердження і тривають до обрання нового складу. Дострокове припинення мандату делегата можливе лише у визначених випадках – добровільної відмови, смерті або рішення самого Курултаю. Організаційну діяльність Курултаю забезпечують спеціальні виборні структури, зокрема Президія, Секретаріат, редакційна, ревізійна та мандатна комісії, а також Центральна виборча комісія. Ці органи формуються з числа делегатів і функціонують на підставі положень, ухвалених самим Курултаєм, виконуючи організаційні та контрольні завдання в межах сесійної роботи. Фінансова автономія Курултаю базується на принципах самозабезпечення: його діяльність підтримується через добровільні пожертви фізичних і юридичних осіб[13].

Меджліс кримськотатарського народу є представницьким органом, що здійснює повноваження між сесіями Курултаю. Його було створено у 1991 році рішенням II Курултаю з метою інституціоналізації політичного представництва та забезпечення захисту прав кримських татар. Відповідно до Положення про Меджліс, його основною метою є усунення наслідків депортації 1944 року, відновлення прав корінного народу, а також реалізація права на національно-державне самовизначення в межах української державності[14]. Меджліс обирається з числа делегатів Курултаю шляхом таємного голосування, має чітко окреслену структуру та функціональну підзвітність перед Курултаєм. До складу Меджлісу входять 33 особи, включно з Головою, першим заступником, трьома заступниками, Секретаріатом та низкою управлінь. Організаційна модель Меджлісу нагадує виконавчу адміністрацію з розгалуженою сферою компетенцій: від правозахисту та міждержавних зв'язків до питань освіти, культури, молодіжної політики, управління ресурсами тощо[10]. До 2014 року Меджліс функціонував

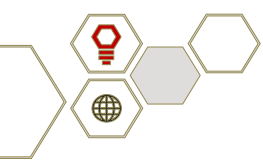
безпосередньо в Криму, координуючи діяльність понад 300 місцевих органів національного самоврядування. Після окупації півострова російською федерацією він був змушений перемістити свою діяльність до Києва. У 2016 році російська окупаційна влада в Криму заборонила діяльність Меджлісу кримськотатарського народу, оголосивши його «екстремістською організацією». 18 квітня 2016 року так званий «Верховний суд Республіки Крим» виніс рішення про визнання Меджлісу екстремістським, а Міністерство юстиції рф включило його до переліку заборонених організацій у росії[6]. Це рішення супроводжувалося серйозним переслідуванням членів Меджлісу, зокрема арештами, обшуками та тиском, а лідерам кримськотатарського національного руху – Мустафі Джемільєву та Рефату Чубарову – було заборонено в'їзд до Криму. Міжнародна спільнота, включаючи ООН, ЄС, Раду Європи та низку правозахисних організацій, засудила це рішення як грубе порушення прав людини та акт політичних репресій. У квітні 2017 року Міжнародний суд ООН у межах розгляду справи «Україна проти російської федерації» виніс проміжне рішення, яким зобов'язав рф забезпечити діяльність Меджлісу як представницького органу кримськотатарського народу. Однак росія відмовилася виконувати цю вимогу, що стало додатковим доказом нехтування нормами міжнародного права. Відтоді Меджліс зосередив зусилля на міжнародному представництві, захисті прав кримськотатарського народу, підтримці політичних в'язнів і адвокації деокупації Криму[10]. Незважаючи на переслідування з боку окупаційної влади, в тому числі заборону на в'їзд для лідерів Меджлісу та кримінальні переслідування, орган продовжує активну політичну діяльність на державному та міжнародному рівнях.

Меджліс брав участь у розробці Закону України «Про корінні народи України» 2021 р.[17]. Після його прийняття передбачалося надання Меджлісу офіційного статусу представницького органу, однак рішення Кабінету Міністрів України про це не було ухвалено, попри подання всіх необхідних

документів. Це обмежує правовий статус Меджлісу та його можливість брати участь у реалізації державної політики у сфері захисту прав корінних народів. Меджліс також ініціює відзначення пам'ятних дат, підтримує розвиток кримськотатарської мови й культури, співпрацює з медіа (наприклад, телеканалом АТР), а також підтримує кримськотатарську освіту. Організація Представницький орган є ключовим елементом громадської мобілізації, збереження ідентичності та розвитку політичної суб'єктності кримськотатарського народу. Значну роль у просуванні інтересів кримських татар у державних інституціях відіграють окремі лідери та депутати. Зокрема, М. Джемільєв і А. Чийгоз були обрані до Верховної Ради України. У IX скликанні Джемільєв та Чийгоз стали народними депутатами від фракції «Європейська Солідарність». Джемільєв у парламенті очолював підкомітет із питань корінних народів та національних меншин Комітету з прав людини, маючи значний законодавчий досвід. Таким чином, наявність їхніх представників у комітетах і фракціях сприяє врахуванню питань кримських татар у загальнонаціональному політичному порядку денному.

Меджліс і Курултай були одними з активних ініціаторів закріплення статусу кримських татар на законодавчому рівні. Зокрема, вони вимагали впровадити поняття «корінного народу» та надати йому відповідні гарантії. Укладений 1 липня 2021 року Закон «Про корінні народи України» визнає кримських татар одним із трьох корінних народів України (поряд із караїмами і кримчаками). Закон декларує для корінних народів право на самовизначення в межах України, колективні і індивідуальні права на всі фундаментальні свободи та забороняє заперечення їхньої етнічної належності. Важливо, що закон прямо визнає існування представницьких органів корінних народів і надає їм додаткові повноваження, зокрема право створювати власні ЗМІ та отримувати державну підтримку через ці органи. Промовисто, що офіційне повідомлення Президента України про підписання закону підкреслювало його мету «максимального захисту культурних, інформаційних та інших прав

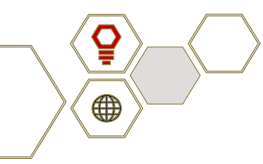

корінних народів», зокрема через механізми співпраці представницьких органів з державою[16].

Значна роль Меджлісу і Курултаю полягала у просуванні цього закону. Вони лобіювали необхідність його ухвалення серед народних депутатів і громадськості. Водночас після оприлюднення закону представники Меджлісу постійно наголошують на необхідності його імплементації. Так, на XXIV сесії Постійного форуму ООН з питань корінних народів у квітні 2025 року член Меджлісу Е. Барієв звернув увагу, що уряд України досі не закріпив законодавчо статус Меджлісу, як представницького органу кримськотатарського народу. Член Меджлісу навіть звернувся до суду з вимогою зобов'язати Кабінет Міністрів виконати відповідні положення закону[5].

Після окупації Криму кримські татари активізували свої зусилля на міжнародній арені. Ініціатива України «Кримська платформа», створена 2021 року[9], надала можливість кримськотатарським лідерам долучатися до багатосторонніх дискусій з проблем деокупації. Представники Меджлісу та лідери громади брали участь у зустрічах на рівні міністрів закордонних справ та парламентських делегацій Кримської платформи, де неодноразово висловлювали позицію про неприпустимість легітимізації окупації. На міжнародному рівні кримські татари також використовують майданчики Ради Європи та ООН. Парламентська Асамблея Ради Європи неодноразово розглядала питання порушень прав кримських татар, а українські делегації на сесіях ООН виносять на порядок денний долі політв'язнів-кримських татар і порушення релігійних та культурних прав корінного народу.

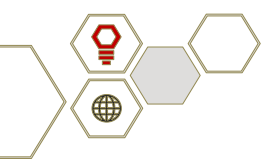
Важливим кроком стало залучення кримських татар до міжнародних форумів корінних народів. Так, на XXIV сесії Постійного форуму ООН з питань корінних народів у квітні 2025 року вперше зусиллями Меджлісу його представників офіційно отримали статус делегації «Парламенту корінного народу»[12]. Інакше кажучи, Меджліс був представлений як самоврядний

орган кримських татар на міжнародному рівні. Як повідомив учасник сесії Е. Барієв, це дозволило місцю Меджлісу стояти поряд із делегаціями інших корінних народів. Одночасно Меджліс продовжує подавати інформацію до механізмів ООН, наприклад, готує доповіді для Експертного механізму ООН з прав корінних народів. Таким чином, через участь у спеціалізованих міжнародних форумах кримськотатарські лідери привертають увагу світової спільноти до становища свого народу під час окупації.

Щороку Меджліс ініціює і бере участь у відзначенні пам'ятних дат, зокрема, 18 травня День пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу, 26 лютого з нагоди Дня спротиву російській окупації, 26 червня з нагоди Дня кримськотатарського прапора тощо. Наприклад, до 81-ї річниці депортації 1944 року 18–19 травня 2025 р. Меджліс у Києві організував серію меморіальних заходів за участю державних діячів, дипломатів, молоді та громадськості. Протягом цих днів відбувалися покази документальних фільмів, творчі концерти, інформаційні інсталяції та спільні акції зі свічками у формі кримськотатарської тамги[11]. Партнером Меджлісу у таких заходах традиційно є представництво Президента України в АР Крим та профільні громадські організації. Це сприяє ширшому залученню українського суспільства до проблем кримських татар та підтриманню їхньої присутності в медійному полі.

Окремо слід відзначити роль кримськотатарських ЗМІ у публічній дипломатії. Так, телеканал АТР, перший кримськотатарський телеканал, прямо позиціонує себе як учасник інформаційної боротьби проти окупації. На своєму офіційному сайті АТР декларує: «Ми – кримськотатарський народ, який не зломився під російським чоботом [...] Ми ведемо інформаційну війну з агресором (путінською росією), не забуваючи про нашу кримськотатарську культуру та традиції». Канал щоденно інформує аудиторію (включно з мешканцями Криму та української діаспори) про події на півострові, проводить журналістські розслідування, культурно-освітні програми,

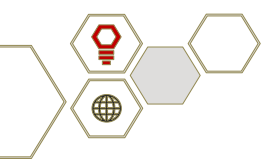

спрямовані на збереження мови й історичної пам'яті[18]. Незалежний статус АТР і його активна онлайн-присутність роблять його важливим інструментом публічної дипломатії кримських татар, що допомагає формулювати їхнє бачення для міжнародної спільноти.

Таким чином, політична участь у системі публічної влади України кримськотатарського корінного народу в умовах окупації Криму проявляється через низку механізмів, зокрема від участі в парламентських процесах до міжнародної адвокації. Меджліс і Курултай відіграють системоутворюючу роль у формуванні політичної суб'єктності народу, демонструючи приклад інституційної стійкості, правозахисної активності та стратегічної взаємодії з державою й міжнародною спільнотою.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що Курултай і Меджліс становлять ядро системи політичного представництва кримськотатарського корінного народу та виконують взаємодоповнювальні функції. Курултай як найвищий представницький з'їзд забезпечує легітимне формування колективної волі корінного народу, визначає нормативні засади самоврядування та здійснює стратегічну діяльність. Меджліс, своєю чергою, виступає постійно діючим органом, який реалізує повноваження між сесіями Курултаю, координує правозахисну діяльність, міжнародну адвокацію та підтримку кримських татар в умовах політичного тиску й репресій з боку окупаційної адміністрації в Криму. Проведений аналіз підтвердив, що після 2014 року форми політичної участі кримських татар суттєво трансформувалися від локального самоврядування на території Криму до переважно зовнішніх механізмів представництва через державні інституції України та міжнародні інституції. Водночас ключовим викликом залишається недостатня інституціоналізація статусу Меджлісу в українському правовому полі, що обмежує його участь.

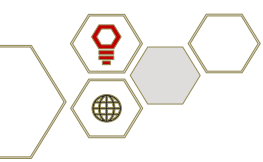
Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю глибшого осмислення моделей взаємодії держави та представницьких органів корінних

народів в умовах воєнного стану та окупації. Методологічно продуктивними можуть бути порівняльно-правовий підхід, інституційний аналіз, а також рамки постколоніальних студій і теорій політичної мобілізації. Подальша наукова увага до цих питань сприятиме виробленню ефективніших механізмів гарантування прав корінних народів України та зміцненню демократичних засад їх участі у прийнятті рішень у процесі деокупації та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Абдулаєва Г. Кримські татари: від етногенезу до державності. Київ : Гамазин, 2021. 408 с.
2. Бекірова Г. Пів століття опору. Кримські татари від вигнання до повернення (1941–1991). Нарис політичної історії. Київ : Критика, 2017. 488 с.
3. Бліцер Н. Кримські татари як корінний народ. Історія питання і сучасні реалії. URL: <https://idpo.org.ua/wp-content/uploads/2017/ct-book.pdf>
4. Газізова О. Безпекова стратегія України в контексті етнополітичних викликів анексованого Криму. Українознавство. 2018. № 2(67). URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/141732>
5. Голова КРЦ Барієв подав до суду на Кабмін України з вимогою визнати Меджліс представницьким органом кримських татар. Радіо Свобода. 2024. URL: <https://ua.krymr.com/a/news-bariev-krtz-medzhlis-sud-krym/33161911.html>
6. Губенко Д. У РФ остаточно заборонили Меджліс кримських татар. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/y-pf-ostаточно-заборонили-меджліс-кримських-татар/a-35925027>
7. Декларація ООН про права корінних народів : прийнята резолюцією 61/295 Ген. Асамблеї від 13 верес. 2007 р. URL: https://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf

8. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
9. Кримська платформа : офіційний сайт. URL: <https://crimea-platform.org/>
10. Меджліс кримськотатарського народу : офіційний сайт. URL: <http://qtmn.org/>
11. Меджліс оприлюднив план заходів до Дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3992802-medzlis-opriludniv-plan-zahodiv-do-dna-pamati-zertv-genocidu-krimskotatarskogo-narodu.html>
12. Меджліс отримав представницький статус на форумі ООН. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3984683-medzlis-otrimav-predstavnickij-status-na-forumi-onn.html>
13. Регламент Курултаю кримськотатарського народу. Інформаційний центр кримських татар. URL: <https://cidct.org.ua/reglament-kurultaya-kryimskotatarskogo-naroda/>
14. Положення про Меджліс кримськотатарського народу. Інформаційний центр кримських татар. URL: <https://cidct.org.ua/polozhenie-o-medzhlise-kryimskotatarskogo-naroda-2/>
15. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави : Постанова Верховної Ради України від 20.03.2014 № 1140-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-18#Text>
16. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>
17. 4 роки тому Верховна Рада ухвалила Закон України «Про корінні народи України». Меджліс кримськотатарського народу. URL: <https://qtmn.org/4-roky-tomu-verhovna-rada-uhvalyla-zakon-ukrayiny-pro-korinni-narody-ukrayiny/>